

*Marleen Lippens*

*Katholiek Onderwijs Vlaanderen*

*Contact: marleen.lippens@katholiekonderwijs.vlaanderen*

## **Heb je er zin in? Het is maar een woord... Over taalbeschouwing in de eerste graad secundair/voortgezet onderwijs**

### **1. Nieuwe situatie**

In Vlaanderen werken leraren vanaf 1 september 2019 met nieuwe einddoelen. Die einddoelen of eindtermen zijn door de overheid bepaald en zijn in het secundair onderwijs geschreven voor een graad. Die doelen kunnen door onderwijsverstrekkers in leerplannen 'verwerkt' en 'vertaald' worden.

De leerplannen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen zijn gebaseerd op een beperkt aantal krachtlijnen die geïntegreerd aan bod komen. Voor het vak Nederlands zijn dat:

- functioneel en zelfzeker communiceren in respectvolle interactie met anderen;
- door middel van taal structuur brengen in de eigen gedachten en ervaringen, en ze toetsen aan eigen en andermans mens- en wereldbeeld;
- van taal genieten, de beeldende kracht van taal en literatuur beleven en er creatief mee omgaan;
- reflecteren op de eigen taal en op de taal van anderen;
- taal als systeem begrijpen en onderzoeken.

Het leerplan Nederlands is opgebouwd rond vier componenten, gebaseerd op de visie-tekst *Iedereen taalcompetent!* (Vanhooren, Pereira & Bolhuis 2017):

- Communicatie en informatie;
- Literatuur;
- Identiteit in diversiteit;
- Taal, taalgebruik en taalsysteem.

Het is belangrijk om de samenhang tussen de vier componenten te bewaken: ze zijn te onderscheiden, maar niet te scheiden. Bovendien spelen ze vaak tegelijkertijd en werken ze op elkaar in. Vanuit die krachtlijnen en visie vertrekken we voor deze sessie vanuit doelen voor ‘taal, taalgebruik en taalsysteem’, maar leggen we verbindingen met ‘communicatie en informatie’ en met ‘identiteit’.

‘Taal, taalgebruik en taalsysteem’ staat in nauwe relatie met ‘communicatie en informatie’. Taalcompetentie gaat immers niet alleen over taalvaardigheid en over het toepassen van talige kennis, maar ook over het verwerven van metacognitieve kennis over taal, over het ontwikkelen van een begrippenapparaat om over taal te praten en over het werken aan een talig bewustzijn. Die aspecten ondersteunen en versterken de taalvaardigheid. Iedereen leert om vaardig te communiceren in uiteenlopende situaties en leert kritisch en efficiënt met informatie omgaan. Er gaat veel aandacht naar de ontwikkeling van communicatieve vaardigheden: ‘luisteren’, ‘spreken’, ‘lezen’, ‘schrijven’, ‘interactie’ en de integratie ertussen, met aandacht voor Standaardnederlands. Dat biedt de leerling meer kansen op schoolsucces en maakt contact en communicatie buiten de eigen omgeving gemakkelijker. Dat is van cruciaal belang in een samenleving die steeds complexer wordt. Zo kan een leerling op een gepaste manier opkomen voor zichzelf en anderen, en tot oplossingen komen.

Wie doelgericht wil communiceren, moet in staat zijn om zijn taalkeuzes goed af te stemmen op de specifieke communicatiesituatie waarin hij zich bevindt, op de doelen die hij daarbinnen wil bereiken en op de normen en conventies die in die situatie heersen.

Leren reflecteren op jezelf en op anderen en op de taal van jezelf en van anderen bij (a) het verwoorden van ambities, meningen en emoties, (b) het (intercultureel) communiceren, (c) het kritisch denken, (d) het beleven van taalplezier, (e) het creatief omgaan met taal, enz. speelt een belangrijke rol bij identiteitsontwikkeling en is er sterk mee verweven. Daarbij in staat zijn om op het juiste moment het juiste taalregister te gebruiken, is mee bepalend voor het aanknopen en onderhouden van sociale relaties. Het gebruik van taalregisters heeft immers een sterke invloed op de manier waarop mensen door anderen gepercipieerd worden.

## 2. Integratie van doelen

De doelen voor taalbeschouwing (oftewel: ‘taal, taalgebruik en taalsysteem’) ondersteunen de verschillende doelen in verband met ‘communicatie en informatie’ en ‘het (inter)culturele’. Daarom is een integratie van doelen uit de verschillende componenten belangrijk. Er kan echter ook specifiek aan doelen voor taalbeschouwing gewerkt worden. Leren over taal houdt reflectie in en gebeurt vanuit een doelbewuste communicatieve aanpak. Voor bepaalde delen van het taalsysteem kan een occasionele aanpak voldoende zijn. Een systematische aanpak kan echter ook nodig zijn. Meestal zal de aanpak een beweging moeten zijn tussen het occasionele en het systematische, zoals bij de bespreking van teksten, de voorbereiding van een schrijf- of spreekopdracht, de correctie van wat leerlingen geschreven hebben, een gesprek of discussie, enz. Ook ‘strategieën’, als deel van het taalsysteem, kunnen geïntegreerd geoefend worden. Dat kan betekenen dat leerlingen nadenken over het taalsysteem dat ze gebruiken bij een bepaalde communicatieve handeling of dat ze iets leren over hoe anderen in concrete situaties een opdracht uitgevoerd hebben. Daarbij is ook aandacht voor taalzorg (zowel mondeling als schriftelijk) van belang, rekening houdend met de communicatieve situatie.

Taal en cultuur zijn nauw met elkaar verbonden. Goed taalonderwijs zorgt ervoor dat leerlingen verschillende culturen ontdekken. Cultuur heeft zowel een eigentijdse als een historische dimensie. In de samenleving komen verschillende culturen samen. Met die verschillende culturen zijn verschillende taaluitingen, taalvariëteiten en talen verbonden. Een positief talige grondhouding ten aanzien van die verschillen is belangrijk om duurzaam en respectvol met elkaar te kunnen samenleven. Leerlingen kijken met respect naar meertaligheid en krijgen en tonen vertrouwen in de eigen taalcompetentie. Ze tonen een attitude waarbij sprake is van een blijvende verwondering voor het fascinerende van taal en van openheid en respect tegenover elke vorm van talige diversiteit in het Nederlands en tegenover elke vreemde taal.

De lessen Nederlands dragen ertoe bij dat leerlingen plezier beleven in het omgaan met taal. Dat gebeurt in zoveel mogelijk contexten, zoveel mogelijk via een geïntegreerd aanbod en in verschillende componenten van het onderwijs Nederlands.

### 3. Kwaliteitsvol taalonderwijs

Kris Van den Branden (2019) schrijft op zijn blog over duurzaam onderwijs:

“Het is tegenwoordig blijkbaar ‘bon ton’ geworden om algemeen en ongenueanceerd uit te roepen dat het onderwijsniveau in Vlaanderen daalt. Maar waarop is die bewering eigenlijk gebaseerd? Hoe sterk wordt ze onderbouwd door wetenschappelijk onderzoek? Het aantal bronnen dat we daarvoor kunnen gebruiken, is helaas beperkt, zowel qua volume als qua scope. [...] Allerlei competenties, kennis, vaardigheden en attitudes die van groot belang zijn voor de brede persoonlijkheidsvorming van een leerling, en allerlei aspecten van onderwijskwaliteit, dreigen op die manier niet in rekening te worden gebracht”.

Als we met leerlingen toewerken naar inzicht in taal, taalgebruik en taalsysteem, en samen met hen reflecteren op taalgebruik en het taalsysteem, zullen de leerlingen die competenties in diverse contexten kunnen inzetten. De kennis over taal zal hun tekstbegrip verhogen, ze kunnen hun schrijfopdrachten kritisch bekijken, hun sociale vaardigheden nemen toe, enz.

### 4. Een concrete aanpak

Hoe kunnen we leerlingen motiveren, enthousiasmeren en uitdagen om na te denken over hun taalgebruik en om inzicht te verwerven in het taalsysteem?

Enkele mogelijkheden om de leerlingen in de les echt te boeien:

- werken met beeldmateriaal;
- aansluiten bij de actualiteit;
- verbinding zoeken met hun leefwereld;
- aansluiten bij hun voorkennis;
- verderzetten van de aanpak in het basisonderwijs;
- integreren van andere aspecten van Nederlands en andere vakken;
- uitdagen om antwoorden te zoeken op (onderzoeks)vragen;
- vertrekken van rijke en boeiende teksten;
- structuur aanbieden (maar geen trucjes);
- enz.

Zo kun je lessen bijvoorbeeld op een zelfde manier opbouwen. Reflecteren, nadenken over en inzicht gebruiken betekent ‘waarnemen’, ‘begrijpen en interpreteren’ en ‘verwerken’:

1. Waarnemen	2. Begrijpen en interpreteren	3. Verwerken
<ul style="list-style-type: none"> <li>• zich verwonderen</li> <li>• zich verbazen</li> <li>• stilstaan bij</li> <li>• verkennen</li> <li>• zich vragen stellen</li> <li>• herkennen</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• verwoorden</li> <li>• bespreken</li> <li>• verklaren</li> <li>• vergelijken</li> <li>• verbanden leggen</li> <li>• begrippen ordenen</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• redeneren</li> <li>• beoordelen</li> <li>• toepassen</li> <li>• besluiten</li> <li>• verbeteren</li> <li>• aanpassen</li> <li>• systematisch onderzoeken</li> <li>• creatief denken</li> </ul>

Tabel 1 – Voorstel lesopbouw.

Verschillende voorbeelden komen tijdens de sessie aan bod.

## 5. Besluit

Bij onderwijs Nederlands ontwikkelen de leerlingen hun expressieve en communicatieve vaardigheden doelgericht verder, ook in functie van informatieverwerking. Om de communicatieve leerplandoelen te bereiken, zijn inzicht in taalgebruik, taalsysteem en strategieën nodig. Kennis van en inzicht in het taalsysteem en in strategieën ondersteunen het taalgebruik. Die doelen staan in nauwe relatie met de andere leerplandoelen.

## Referenties

- Branden, K. Van den (2019). “Hoe sterk daalt het Vlaams onderwijsniveau echt?”. In: *Duurzaamonderwijs.com*. Online raadpleegbaar op: <https://duurzaam-onderwijs.com/2019/01/03/hoe-sterk-daalt-het-vlaams-onderwijsniveau-echt/>.
- Katholiek Onderwijs Vlaanderen (2019). ‘Leerplan Nederlands eerste graad A-stroom’. Online raadpleegbaar op: <https://pincette.katholiekonderwijs.vlaanderen/meta/properties/dc-identifier/Cur-20190320-44>.
- Vanhooren, S., C. Pereira & M. Bolhuis (2017). *Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21<sup>ste</sup> eeuw*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.